

Pedagogisch beleidsplan

‘Spelen, bewegen, ontdekken en ontwikkelen in kindercentrum het groenehuis’

Inhoudsopgave

Inleiding	pagina 1
Onze visie op opvoeden	pagina 2
Groepsgrootte, werkwijze groep, pedagogisch medewerkers en pedagogisch coach	pagina 3
Onze pedagogische doelen	pagina 7
Voorbeeld spelen op de mat	pagina 8
Voorbeeld spelen en bewegen op het speelplein	pagina 9
1. Het bieden van emotionele veiligheid	pagina 11
2. Gelegenheid tot het ontwikkelen van persoonlijke competentie	pagina 11
3. Gelegenheid tot het ontwikkelen van sociale competentie	pagina 12
4. Gelegenheid tot het eigen maken van waarden en normen	pagina 13
Natuur(beleving) – Kwaliteitsmerk Groene Kinderopvang	pagina 13
Thematisch werken	pagina 14
Inrichting binnen	pagina 15
Inrichting buiten	pagina 17
Uitwerking van het handelen van pedagogisch medewerkers	pagina 18
Partnerschap met ouders	pagina 20
Samenwerkingspartners	pagina 20
Dagritme	pagina 21
Communicatietheorie Thomas Gordon	pagina 22
Reggio Emilia stroming	pagina 23

Inleiding

Voor u ligt het pedagogisch beleidsplan van kindercentrum het groenehuis. In dit plan wordt onze pedagogiek omschreven. Pedagogiek is een ander woord voor ‘opvoedkunde’.

U heeft uw kind(eren) aan onze zorg toevertrouwd of bent van plan dit te gaan doen. Kindercentrum het groenehuis staat voor kwalitatief hoogwaardige kinderopvang, maar kinderopvang is veel meer dan ‘opvang’. We bieden een veilige, gezonde en ‘groene’ omgeving waarin kinderen natuurlijk kunnen opgroeien. Onze betrokken pedagogische medewerkers stimuleren en versterken de gezonde en evenwichtige ontwikkeling van uw kind vanuit een duidelijke opvoedkundige visie. Dit pedagogisch beleidsplan dient als leidraad voor het pedagogisch handelen van alle medewerkers van kindercentrum het groenehuis.

Wij zijn ons ervan bewust dat we als kindercentrum een grote invloed hebben op het welbevinden en de ontwikkeling van uw kind. Daarom motiveren we vanuit welke ideeën we de dagelijkse zorg van uw kind vormgeven. Met dit pedagogisch beleidsplan trachten we u een zo goed mogelijk beeld te geven van onze werkwijzen. Dit beleidsplan gaat over onze pedagogiek. Onze werkwijzen als het gaat om bijvoorbeeld veiligheids- en gezondheidsmanagement zijn vastgelegd in andere documenten. Deze informatie maar ook het informatieboekje met praktische informatie over de opvang is te downloaden via onze website www.kchetgroenehuis.nl. Als u vragen en/of suggesties heeft, horen wij die natuurlijk graag. Namens alle medewerkers wensen wij u en uw kind(eren) een hele fijne tijd toe op ons kindercentrum.

Laurien Voss-Hanegraaf, oprichter/eigenaar kindercentrum het groenehuis

Onze visie op opvoeden

Ieder kind heeft een aangeboren drang tot ontdekken en leren. Elk kind is uniek en ontwikkelt zich in zijn/haar eigen tempo en op zijn/haar eigen manier. We begeleiden kinderen, individueel en als groep en houden daarbij rekening met het ontwikkelingsniveau van kinderen. Het bijzondere aan opvoeden binnen een kindercentrum is dat het in een groep met andere kinderen gebeurt. Kinderen leren van elkaar; ze stimuleren elkaar. De ontmoeting met andere kinderen in een groep vinden we waardevol, omdat kinderen al op jonge leeftijd leren relaties aan te gaan en sociale vaardigheden oefenen. Ze ervaren het plezier van samen spelen, ze leren rekening met elkaar te houden en voor zichzelf op te komen. Kinderen zien veel van elkaar en worden door elkaar uitgedaagd. Zo is het kindercentrum, en een groep in het bijzonder, een ontmoetingsplaats en kunnen er hechte vriendschappen ontstaan.

Onze opdracht is te zorgen voor een zo groot mogelijk welbevinden van kinderen. Wat betekent 'welbevinden' concreet?

- Een kind voelt zich veilig in de groep en voelt zich gesteund door de pedagogisch medewerkers.
- Een kind heeft plezier in de activiteiten en neemt betrokken deel aan activiteiten.
- Een kind is nieuwsgierig naar zijn/haar omgeving.
- Een kind bouwt vertrouwen op en durft deel te nemen aan activiteiten, die hem/haar uitdagen om nieuwe vaardigheden te leren en toe te passen.
- Een kind is actief, neemt initiatief en wil mee gaan in initiatieven die pedagogisch medewerkers en kinderen nemen.
- Een kind leert eigen verantwoordelijkheid te nemen, heeft een positief zelfbeeld, komt voor zichzelf op en is weerbaar.

We kiezen niet voor het volgen van één pedagogische stroming, maar juist voor elementen uit de diverse pedagogische stromingen, die samen leiden tot een opvoedende opvang van uitstekende kwaliteit. Zo laten we ons inspireren door de communicatietheorie van Thomas Gordon. Verder hechten we veel waarde aan de Reggio Emilia stroming waarbij activiteiten voor kinderen steeds aangepast worden aan de behoeften van het individuele kind of een (kleine) groep kinderen. Het eindresultaat is niet van belang en staat niet vast, het proces er naartoe is wat telt. Op deze manier geven we vorm aan 'kindvolgend' werken. Op pagina 22 en 23 van dit pedagogisch beleidsplan kunt u meer lezen over de communicatietheorie van Thomas Gordon en de Reggio Emilia stroming.

Kindercentrum het groenehuis hanteert van de volgende pedagogische uitgangspunten:

Gezondheid

- Gezond eten
- Bewegen
- Buiten zijn
- Natuur(beleving)
- Gezond media gebruik; geen inzet van digitale media

Ieder kind heeft 'honderd talen' (m.a.w. oneindig veel mogelijkheden om zich uit te drukken)

- Een kind wordt benaderd vanuit respect
- Communicatie is de belangrijkste basishouding
- Spel-uitlokkende ruimtes
- Creatieve activiteiten

Samen opvoeden; partnerschap met ouders

Groepsgrootte, werkwijze groep, pedagogisch medewerkers en pedagogisch coach

In het hart van kindercentrum het groenehuis bevindt zich een bijzonder groot speelplein. Aan weerszijde van dit speelplein is er een vleugel met twee groepen die in open verbinding met elkaar staan. Op de eerste verdieping zijn er twee babygroepen waar we kinderen vanaf 8 weken opvangen. Wanneer een kind 1 jaar wordt, stroomt hij/zij door naar een zogenaamde verticale groep op de begane grond. Een uitgebreide overdracht tussen de pedagogisch medewerkers is vanzelfsprekend. In een verticale groep zitten kinderen in de leeftijd tot 4 jaar bij elkaar in één groep. Een verticale groep benadert een huiselijke gezinssituatie waarin kinderen zich op een natuurlijke manier aan elkaar kunnen optrekken, elkaar stimuleren en uitdagen tot spel. Elk kind kan zich in zijn/haar eigen tempo en op zijn/haar eigen manier ontwikkelen. Pedagogisch medewerkers kennen een kind door en door en kunnen de ontwikkeling van een kind goed volgen en begeleiden.

Om kinderen een veilig gevoel te geven, worden kinderen opgevangen in één zogenaamde stamgroep. In een stamgroep zijn de ruimte, de andere kinderen en pedagogisch medewerkers voor kinderen bekend, zodat ze zich vertrouwd voelen. Voor een kind is een goede hechting met een pedagogisch medewerker essentieel voor een goede sociaal emotionele ontwikkeling. Onze stamgroepen bestaan uit maximaal 9 baby's (babygroep) of maximaal 16 kinderen (verticale groep). Afhankelijk van het aantal kinderen en de leeftijden zijn er één, twee of drie pedagogisch medewerkers werkzaam op een groep. Het aantal aanwezige kinderen én de leeftijd van de aanwezige kinderen bepaalt dus het aantal pedagogisch medewerkers. Elk kind heeft, behoudens ziekte en/of verlof, een vast team van drie pedagogisch medewerkers.

Kindercentrum het groenehuis heeft op de eerste verdieping twee babygroepen: de kikkerpoel en eendenpoel. Op de beneden verdieping bevinden zich vier verticale groepen: de bloementuin, de vogeltuin, de vlindertuin en de beestjestuin. De naam van de groep geeft aan welke pedagogisch medewerkers en welke kinderen bij elkaar horen. Op de groep zijn de foto's van de teamleden zichtbaar voor iedereen. Achtergrondinformatie over de pedagogische medewerkers is te vinden op de website (bijvoorbeeld www.kchetgroenehuis.nl/de-bloementuin). Zo heeft iedere stamgroep een eigen pagina op onze website.

We hechten zeer veel belang aan de kwaliteit en de deskundigheid van onze pedagogisch medewerkers want zij zijn de opvoeders. Hun competenties, vaardigheden en handelen zijn bepalend voor de pedagogische kwaliteit. Zes interactievaardigheden staan daarbij centraal: sensitieve responsiviteit, respect voor de autonomie van het kind, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties tussen kinderen. Iedere pedagogisch medewerker krijgt meerdere keren per jaar coaching van de pedagogisch coach om de deskundigheid te bevorderen. Deze momenten zijn vastgelegd maar ook op aanvraag of ad hoc mogelijk. De pedagogisch coach heeft een gerichte HBO opleiding afgerond en is daarnaast ook Gezonde Coach Kinderopvang. Tijdens coachgesprekken kunnen onderwerpen aan bod komen die de pedagogisch medewerker zelf inbrengt en die de pedagogisch coach van belang acht om de professionaliteit verder te verbeteren. Ook organiseert de pedagogisch coach tenminste twee keer per jaar een zogenaamd vleugeloverleg waarin pedagogische thema's centraal staan.

Door middel van teambuildingsactiviteiten maar ook inhoudelijke discussies kunnen er zinvolle actiepunten naar voren komen die de kwaliteit van de kinderopvang verbeteren. Kindercentrum het groenhuis streeft naar een mix van MBO en HBO geschoolde pedagogisch medewerkers. Verder heeft een pedagogisch medewerker van een stamgroep tenminste enkele jaren werkervaring in de kinderopvang. Meer informatie over ons personeels- en scholingsbeleid is elders vastgelegd.

Het is de bedoeling dat twee stamgroepen van één vleugel nauw met elkaar samenwerken. Kinderen van bijvoorbeeld de bloementuin hebben veelvuldig contact met de pedagogisch medewerkers van de vogeltuin. Op deze manier ontstaan responsieve relaties tussen kinderen en pedagogisch medewerkers. In geval van ziekte en/of verlof zijn kinderen ook vertrouwd met pedagogisch medewerkers van de andere groep. Ook op de babygroepen werken pedagogische medewerkers intensief samen, maar zijn er, conform de Wet Innovatie Kwaliteit Kinderopvang (IKK) twee ‘vaste gezichten’ per groep benoemd. Op een babygroep dient altijd tenminste één van deze twee pedagogisch medewerkers werkzaam te zijn. Vanwege de emotionele veiligheid van kinderen zijn pedagogisch medewerkers van één stamgroep nooit gelijktijdig met vakantieverlof. Ook in geval van bijvoorbeeld ziekte spannen we ons tot het uiterste in om voor kinderen, en baby’s in het bijzonder, zorg te dragen voor vertrouwde pedagogisch medewerkers. Ook de informatie over de ‘vaste gezichten’ is te vinden op de website.

Gedurende de dag zijn er ook momenten dat de kinderen de stamgroep verlaten. Kinderen kunnen andere ruimtes ontdekken en contacten opbouwen met andere kinderen van andere groepen. We zetten letterlijk de schuifdeuren open zodat kinderen zelf kunnen kiezen waar ze, met wie en met welk speelgoed spelen. Deze momenten worden ook gecreëerd om meer rust te bewerkstelligen en gerichte activiteiten, aangepast aan het ontwikkelingsniveau, aan te bieden. Gedurende de dag wordt er dus regelmatig in horizontale groepjes (met kinderen van dezelfde leeftijd) gespeeld.

Elk kind krijgt, conform de Wet Innovatie Kwaliteit Kinderopvang (IKK), een mentor toegewezen. Tijdens een intake leren de ouders de mentor van hun kind kennen. Zij worden hierover geïnformeerd via een mail. Rond de eerste verjaardag van het kind krijgen de ouders wederom een bericht over de nieuwe mentor op de verticale groep. Deze pedagogisch medewerker is het eerste aanspreekpunt voor ouders. Om de ontwikkeling van een kind te kunnen volgen, is het belangrijk dat een mentor het kind echt kent. Een mentor is daarom direct betrokken bij de opvang en ontwikkeling van het kind. Dit betekent in de praktijk dat één van de pedagogisch medewerkers van de stamgroep, waarin het kind geplaatst is, de mentor is. Een mentor heeft een kind ‘in beeld’ en volgt actief de ontwikkeling van het kind. De mentor observeert van het ‘welbevinden’ van een kind. Vragen als ‘Voelt een kind zich bij ons prettig en op zijn of haar gemak?’ ‘Hoe kunnen we daaraan bijdragen?’ zijn belangrijke vragen. De observatiemethode ‘Welbevinden’ is een uitstekende graadmeter voor pedagogische kwaliteit. Met behulp van formulieren worden kinderen geobserveerd. Naast de methode ‘Welbevinden’ volgen we ook de motorische ontwikkeling van kinderen. (Er is een observatieformulier voor 5, 10, 15, 20, 26 en 32 maanden.) Indien wenselijk kan, na overleg met de pedagogisch coach, een kind geobserveerd worden op taal/spraak ontwikkeling, sociale competenties en Welbevinden in Situaties (WiS). We observeren dus 3 maal per jaar en deze bevindingen worden ook besproken in het overleg met de pedagogisch coach dat ‘kindbesprekingen’ wordt genoemd. Tenminste 1 keer per jaar worden ouders (online) uitgenodigd voor een ‘ontwikkelingsgesprek’ met de mentor. De combinatie van ontwikkelingsgericht werken en de inzet van een mentor maakt dat belangrijke ontwikkelstappen, maar ook mogelijke achterstanden tijdig gesignaleerd kunnen worden. Wanneer mogelijke achterstanden gesignaleerd worden, gaat de mentor na overleg met de pedagogisch coach altijd in gesprek met de ouders. De pedagogisch coach kan hier desgewenst ook bij aanwezig zijn. Wanneer blijkt dat het advies van de mentor en pedagogisch coach luidt dat het kind doorverwezen wordt naar een passende instantie (bijvoorbeeld Logopedisch Centrum Bonnier), zullen zij aangeven hoe ouders dit het beste in werking kunnen zetten. Eventuele contacten met passende instanties kunnen alleen met toestemming van ouders gelegd worden.

Gevolg is tevens dat opgedane kennis over de ontwikkeling van het kind in de kinderopvang niet verloren gaat bij de overgang naar de basisschool. Voor de overdracht naar de school en BSO wordt het formulier gebruikt dat hoort bij het Voor- en Vroegschoolse Educatie programma Uk & Puk (zie Thematisch werken op pagina 14). Met ouders wordt het overdrachtsformulier voor de basisschool en BSO doorgesproken in het eindgesprek. Ouders krijgen het overdrachtsformulier mee naar huis. Vervolgens mogen ouders zelf beslissen of ze dit formulier aan de basisschool en/of BSO overhandigen. Indien een basisschool of BSO om informatie vraagt over een kind dat op kindercentrum het groenehuis gezeten heeft, zullen medewerkers nooit zonder toestemming van ouders deze informatie geven.

Ouders kunnen een halve of hele dag opvang afnemen voor hun kind. Kinderen die een hele dag komen krijgen een lunch aangeboden. Hetzelfde geldt voor de kinderen die alleen de ochtend komen. Kinderen die een ochtend komen moeten voor 13.00 uur zijn opgehaald. Kinderen die gebruik maken van de middag komen na de lunch om 13.00 uur. Kinderen die om 6.45 uur worden gebracht maken gebruik van een ontbijt in de proeftuin. In deze ruimte kunnen kinderen 's avonds een warme peutermaaltijd nuttigen. Ouders kunnen kinderen hiervoor structureel aanmelden. De baby's krijgen hun flesjes en maaltijden op hun eigen groep op de eerste verdieping.

Het kan zijn dat u, naast de vaste opvangdagen, incidenteel een extra dag(deel) kinderopvang nodig heeft. Dit kan mits onze kind- en personeelsplanning dit toelaat en de kwaliteit gewaarborgd blijft. U kunt extra kinderopvang aanvragen via de groenehuis app. Het is de bedoeling dat kinderen op de vaste groep door vertrouwde pedagogisch medewerkers worden opgevangen. Naast opvang op vaste dagen en/of dagdelen biedt kindercentrum het groenehuis ook flexibele opvang. Deze vorm van opvang kan er per week anders uitzien zowel in dagen als in tijden. Aanvragen voor flexibele kinderopvang worden via de groenehuis app gehonoreerd als onze planning het toelaat en de kwaliteit gewaarborgd blijft. Als het gaat om pedagogiek is flexibele opvang niet anders dan structurele kinderopvang.

Om onze pedagogische kwaliteit te waarborgen worden kinderen geplaatst voor tenminste 9,5 uur per dag, 48 weken per jaar. Bij voorkeur spreiden we de plaatsing over twee dagen. Dit heeft te maken met gewenning, maar ook met het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Uitgangspunt voor een veilige en vertrouwde omgeving is dat er naast een pedagogisch medewerker, altijd een tweede volwassene aanwezig is. Op verschillende manieren brengen we het principe van vier ogen, vier oren en transparantie in de praktijk. Binnen kindercentrum het groenehuis zijn er van 6.45 uur tot 18.30 uur altijd 3 pedagogisch medewerkers aanwezig. Ons beleid in het kader van het 'vierogenprincipe' is vastgelegd in een apart document. Mocht, bij wijze van hoge uitzondering, een pedagogisch medewerker alleen zijn, dan is er altijd een zogenaamde achterwacht geregeld. Deze persoon kan inspringen bij eventuele calamiteiten.

Personeelsplanning en overschrijding BKR

Aan de hand van de kindplanning (met de aanvragen via de groenehuis app) wordt onze personele planning gemaakt. Voor deze planning zijn we gehouden om de volgende verhouding tussen het aantal pedagogisch medewerkers en het aantal feitelijk gelijktijdig aanwezige kinderen in een groep te hanteren:

- 1 pedagogisch medewerker per 3 aanwezige kinderen tot 1 jaar
- 1 pedagogisch medewerker per 5 aanwezige kinderen van 1 tot 2 jaar
- 1 pedagogisch medewerker per 8 aanwezige kinderen van 2 tot 3 jaar
- 1 pedagogisch medewerker per 8 aanwezige kinderen van 3 tot 4 jaar

Omdat er kinderen van verschillende leeftijden in één stamgroep opgevangen worden, berekenen we per dag het aantal pedagogisch medewerkers met behulp van een rekentool van de Rijksoverheid op www.1ratio.nl. Alle teams werken met een vast rooster, dat wil zeggen dat (behoudens ziekte en vakantie) medewerkers op vaste dagen worden ingepland. Op iedere groep is zichtbaar welke pedagogische medewerkers op welke vaste dag werken. Het is toegestaan om maximaal 3 uur per dag af te wijken van deze zogenaamde Beroepskracht Kind Ratio (BKR).

Er zijn drie momenten dat er afgeweken wordt van de BKR:

1. Er zijn minder kinderen aanwezig doordat ze in de (loop van de) ochtend gebracht worden.
2. Er zijn minder kinderen aanwezig doordat ze in de (loop van de) namiddag opgehaald worden.
3. De pedagogisch medewerkers nemen om de beurt een half uur pauze in de middag ongeveer tussen 13.00 uur en 14.00 uur, gekeken naar de mogelijkheid op de groepen. Er is te allen tijde een (andere) pedagogisch medewerker die op de groep blijft tijdens de pauzetijd. Indien er door een kleine groep kinderen maar één pedagogisch medewerker aanwezig zou zijn (dus wanneer de BKR aangeeft dat er 1 pedagogisch medewerker ingezet hoeft te worden) en deze medewerker pauze wil houden, is er een pedagogisch medewerker van de andere groep of de pedagogisch coach aanwezig tijdens het half uur pauze.

Zoals wettelijk is vastgesteld, werken we op de babygroepen met Vaste Gezichten. Dit zijn de vaste pedagogisch medewerkers van de babygroepen. Te allen tijde is er minstens één Vast Gezicht aanwezig per babygroep. Dit staat ook vermeld in het personele rooster met VG A en VG B. voor de kikkerpoel. De eendenpoel heeft een derde Vaste Gezicht: VG C. omdat deze groep maximaal 9 baby's (dus de BKR = 3) kan opvangen. Alleen in geval van ziekte, vakantie of verlof kan hiervan afgeweken worden. We maken dan altijd een weloverwogen keuze om een andere pedagogisch medewerker in te zetten die ook bekend is met (het werken op) de babygroep. Dit kan een andere collega van de babygroep zijn, of een medewerker van de verticale groepen die vaker op de babygroep gewerkt heeft. Hiermee wordt de emotionele veiligheid van de kinderen gewaarborgd. De afwezigheid van een Vast Gezicht, mag niet langer duren dan vier aaneengesloten weken.

Onder de titel 'Dagritme' wordt op pagina 21 een uitgebreide beschrijving gegeven van een dag. Voor een drietal onderwerpen die dagelijks terugkeren omschrijven we onze werkwijzen.

Eten en drinken

We bieden kinderen gezonde voeding aan en houden daarbij rekening met allergieën en speciale (dieet)wensen. We vinden het belangrijk dat het eten een gezellig moment van samenzijn is en dat kinderen leren genieten van het eten. We voeren geen strijd om eten, we stimuleren kinderen om bijvoorbeeld groenten te eten, maar dringen niets op. Het krijgen van een fles is een moment waarop de baby de pedagogisch medewerker even helemaal voor zichzelf heeft, een intiem moment. Oudere kinderen leren tijdens het eten belangrijke vaardigheden als: zelfstandig eten, tafelmanieren, elkaar helpen, helpen met opruimen en op elkaar wachten. Er zijn drie tot vier vaste eetmomenten op een dag. Ons voedingsbeleid is vastgelegd in een ander document.

Slapen en rusten

Een groep heeft de beschikking over een babyslaapkamer, een dreumes-/peuterslaapkamer en een buitenslaaphuisje met twee bedjes. Buiten slapen past bij onze visie op gezonde kinderopvang, maar gebeurt alleen met instemming van ouders. Voor baby's en dreumesen die meerdere keren per dag slapen, wordt zoveel mogelijk het ritme van het kind aangehouden. Kinderen die één keer slapen, gaan na de lunch naar bed. Van het naar bed gaan wordt een ritueel gemaakt. De kinderen pakken bijvoorbeeld zelf hun knuffel of speen uit hun mandje en luisteren nog even naar een muziekdoosje.

Verschonen en zindelijk worden

Ook tijdens het verschonen, heeft de baby de pedagogisch medewerker helemaal voor zich alleen. De medewerker maakt contact met de baby en geeft hem/haar volledige aandacht. De pedagogisch medewerker handelt in een rustig tempo en benoemt wat zij doet. Oudere kinderen die er aan toe zijn, worden begeleid in het zindelijk worden. Kinderen gaan naar de wc en mogen zelf helpen bij het aankleden, de luier weggooien of het toilet doorspoelen.

Onze pedagogisch doelen

Kindercentrum het groenhuis biedt gezonde en hoogwaardige kinderopvang. Opvang waar kinderen zich thuis en veilig voelen en waar hun ontwikkeling gestimuleerd wordt. Het welbevinden en de specifieke behoeften van kinderen staan centraal. De Wet Kinderopvang schrijft voor dat een kinderopvangorganisatie beschrijft hoe de organisatie omgaat met de vier opvoedingsdoelen van Prof. Dr. J.M.A. Riksen-Walraven.

Het handelen van onze pedagogisch medewerkers is gericht op de volgende pedagogische basisdoelen:

- We bieden emotionele en fysieke veiligheid. Kindercentrum het groenhuis is een veilige basis, een tweede thuis waar kinderen zich kunnen ontspannen en zichzelf kunnen zijn.
- We bieden kinderen gelegenheid hun persoonlijke competenties te ontwikkelen, zoals veerkracht, zelfstandigheid, zelfvertrouwen, flexibiliteit en creativiteit.
- We bieden kinderen gelegenheid sociale competenties te ontwikkelen, waarbij ze leren rekening met elkaar te houden, voor zichzelf op te komen, samenwerken, anderen helpen, conflicten voorkomen of oplossen, delen, communiceren en sociale verantwoordelijkheid te ontwikkelen.
- We geven kinderen de kans zich de normen en waarden van de samenleving eigen te maken, wat mag wel, wat mag niet, hoe moet je je gedragen.

Voordat we deze opvoedingsdoelen verder uitwerken, illustreren we deze doelen eerst. Aan de hand van activiteiten beschrijven we de bijdragen van de vier pedagogische basisdoelen aan de ontwikkeling van een kind en wat de rol van de pedagogisch medewerkers hierbij is.

Voorbeeld: spelen op de mat

Emotionele veiligheid: Het kind ontwikkelt zich als het zich veilig voelt. De pedagogisch medewerker kijkt naar, praat met en luistert naar het kind. Ze weet wat er speelt bij het kind en kan hierdoor ook datgene aanbieden waar het kind behoefte aan heeft.

Persoonlijke competenties: De baby's zijn zich aan het ontwikkelen. Het oprichten van het hoofd of het oppakken, vastpakken of omhoog brengen van een voorwerp. De pedagogisch medewerker zorgt door het aanbieden van materialen dat een kind zich kan ontwikkelen.

Sociale competenties: Kinderen vinden het leuk om elkaar te zien, ze ontdekken hierdoor andere geluiden en andere voetjes en armpjes. De kinderen spelen naast elkaar en kunnen van elkaar leren. Dit stimuleert de onderlinge betrokkenheid.

Normen & waarden: Kinderen maken contact. Ze leren dat als je contact maakt, je een reactie krijgt van de ander. Zo komen kinderen in aanraking met waarden en normen. Vanuit geduld, voorspelbaarheid en vanuit een warme relatie die het kind opbouwt met de pedagogisch medewerker, leert het kind de waarden en normen kennen.

Voorbeeld: spelen en bewegen op het speelplein

Emotionele veiligheid: De pedagogische medewerker doet mee en ondersteunt de kinderen door het spel te verrijken en uit te breiden.

Persoonlijke competenties: Een kind leert wat de regels van het spel zijn en maakt deze regels eigen. De kinderen oefenen tijdens het spel de motoriek en het samen spelen. De pedagogisch medewerker zal een kind daar waar nodig aanwijzingen geven.

Sociale competenties: Tijdens het spel leren kinderen dat ze elkaar nodig hebben om het spel te spelen. Ze zullen tijdens het spel merken dat ze met overleg en door samen te werken leuk kunnen spelen. De pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat alle kinderen meedoen en dat er geluisterd wordt naar de inbreng van ieder kind.

Normen & waarden: De kinderen leren dat ze op elkaar moeten wachten en leren dat de inbreng van ieder kind waardevol is op het spel tot een succes te maken.

Op de eerste twee foto's is te zien dat één kind zittend kan balanceren als zij ondersteund wordt door de pedagogisch medewerker. Een ouder kind balanceert op de eilanden en het rivierenpad. Er ontstaat interactie tussen de kinderen en het spel wordt uitgebreid door samen op handen en voeten te balanceren.

1. Het bieden van emotionele veiligheid

Alle kinderen hebben een eigen stamgroep met een vast team van pedagogisch medewerkers. Hierdoor kennen zij de kinderen goed, maar ook hun ouders en de thuissituatie. Vanuit deze vertrouwdheid is het makkelijker voor onze medewerkers om te praten met ouders en kunnen we aansluiten op wat het kind thuis meemaakt en beleeft. Belangrijke vaardigheden van onze pedagogisch medewerkers zijn responsief en sensitief zijn waardoor kinderen en ouders zich snel thuis voelen en de sfeer positief is.

Elk kind krijgt een mentor toegewezen. Dit is een pedagogisch medewerker, bij wie een kind in de stamgroep zit. De eerste taak van de mentor is een vertrouwensband met het kind op te bouwen. De start hiervan gebeurt tijdens het wenproces. Tijdens het intakegesprek maken we gezamenlijk tenminste twee wenafspraken (van tenminste 8.00 tot 12.00 en/of 13.00 tot 17.00 uur). Vanuit deze basis creëren we een veilige en geborgen plek voor het kind. We stemmen met ouders af en zetten ons in voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie tussen kind en pedagogisch medewerkers, kinderen onderling en pedagogische medewerkers en ouders.

Elke dag heeft vaste elementen, zoals de eet- en verzorgingsmomenten. Voor baby's hebben deze momenten geen vast tijdstippen, om zo zoveel mogelijk de thuissituatie na te streven. Onder de titel 'Dagritme' wordt op pagina 19 een uitgebreide beschrijving gegeven van een dag. Tijdens alle eetmomenten eten de kinderen en pedagogisch medewerkers samen om het samenzijn te bevorderen. Kindercentrum het groenehuis heeft een aantal vaste rituelen en viert regelmatig feesten. Dit biedt structuur aan de kinderen. Zo besteden we met veel plezier aandacht aan de verjaardag van een kind. We verwennen de jarige met een feestmuts, een cadeautje en felicitaties van alle kinderen en medewerkers. De groepsruimte wordt versierd met slingers en er is een speciale mand met muziekinstrumentjes. Tijdens het tafelmoment worden er natuurlijk verjaardag liedjes gezongen. Het is ook mogelijk om te trakteren. We vragen ouders om dit gezond en 'klein' te houden. De meeste kinderen vinden jarig zijn erg leuk en genieten van zo'n feestje.

Met regelmaat worden de bijzonderheden (eten, drinken, slapen e.d.) genoteerd in het digitale schriftje van het kind. Belangrijke informatie over een kind is altijd op de groep en in een digitaal systeem beschikbaar. Met behulp van de groenehuis app hebben ouders toegang tot deze informatie en kunnen zij ook informatie doorgeven en/of wijzigen. Hierdoor is er tijdens de haal- en brengmomenten meer tijd voor persoonlijk aandacht en overdracht.

2. Gelegenheid tot het ontwikkelen van persoonlijke competenties

Ieder kind ontwikkelt zich in zijn/haar eigen tempo. De pedagogische medewerkers stimuleren de ontwikkeling door het aanbieden van materialen en activiteiten die hierbij passen. Het tempo waarin kinderen zich ontwikkelen verschilt (enorm). Waar de één vlot is met praten, kan de ander al veel eerder fietsen. Wie intensief op één gebied leert, houdt minder energie over voor groei op andere gebieden. Pedagogisch medewerkers zijn professionals en kennen de ontwikkeling (sstadia) van een kind. Een pedagogisch medewerker speelt adequaat in op het ontwikkelingsstadium waarin het kind zich bevindt.

Er wordt gewerkt met verticale groepen, maar de pedagogisch medewerkers kiezen er op momenten voor om de groep te splitsen om zo ontwikkelingsgerichte activiteiten te kunnen aanbieden. We kijken waar het kind in zijn/haar ontwikkeling staat, waar het naar toe kan en wil. Niet de leeftijd, maar het ontwikkelingsniveau en de interesses bepalen welke activiteiten we aanbieden. Onder de titel 'Dagritme' wordt dit een spelen- en/of leeractiviteit genoemd. Het speelplein, de ontdektuin buiten en de kweekkas zijn in het bijzonder ingericht voor dreumesen en peuters. Onder de titel 'Inrichting binnen' en 'Inrichting buiten' worden de verschillende ruimtes beschreven. De pedagogisch medewerkers zijn de gehele dag alert, om zo te kunnen inspelen op de behoeften van het kind. In iedere situatie zit een mogelijkheid om een leermoment toe te voegen. Alle activiteiten (hoe klein ook) van de pedagogisch medewerkers zijn aangepast aan het ontwikkelingsniveau van het kind en zijn doelgericht. Ze geven een kind een goed gevoel over zichzelf en de activiteit biedt de mogelijkheid tot het ontwikkelen van een bepaalde vaardigheid of om een nieuwe stap in de ontwikkeling te nemen.

Kinderen competent en vaardig maken op het persoonlijke vlak is één van de opdrachten van kindercentrum het groenehuis. Als een kind zelfvertrouwen heeft, zelfstandig en creatief is, is het in staat om allerlei problemen adequaat aan te pakken en zich aan te passen. Voor kinderen zijn onderzoek en spel de belangrijkste middelen om grip te krijgen op hun omgeving. Door onderzoek ontdekt een kind nieuwe mogelijkheden die vervolgens in spel worden geoefend. De drang die een kind voelt om te klimmen is een goed voorbeeld. Kleine kinderen kunnen eindeloos een trapje opklimmen en weer afdalen. Voor een kind heeft dit spel waarde omdat hij/zij ervaart dat hij/zij omhoog kan, dat hij/zij dat zelf kan doen, hij/zij leert bewegingen te coördineren en spieren te beheersen. Ook tegenslagen horen daarbij; het kind mist een tree en glijdt een stukje naar beneden. Het kind zal snel weer omhoog willen. Als we deze ontwikkeling goed begeleiden, zal een kind al snel zelfstandig en zonder hulp de trap op kunnen lopen.

Lichamelijke ontwikkeling

Belangrijke aspecten van de lichamelijke ontwikkeling zijn de grove motoriek, de fijne motoriek en de zintuiglijke ontwikkeling. De pedagogisch medewerker biedt speelgoed, materialen en activiteiten (op het speelplein) aan die aansluiten bij dit ontwikkelingsgebied. Denk bijvoorbeeld aan zand en water (in de ontdektuin), klim- en klautermateriaal, karretjes, fietsjes en ander 'rollend materiaal' voor binnen en buiten, maar ook sport en spel, bewegen, dansen en knutselen. Pedagogisch medewerkers maken voor het voorbereiden van activiteiten gebruik van de applicatie van Kinderopvang in Beweging. Buiten zijn en buiten spelen en bewegen vinden we erg belangrijk. Onder de titel 'Natuur(beleving)' leest u meer hierover.

Creatieve ontwikkeling

Als kinderen spelen, ontwikkelen ze de mogelijkheid om zelf vorm te geven aan de wereld om hen heen en om zich uit te drukken. Kinderen worden gestimuleerd om verschillende spel- en verbruiksmaterialen te ontdekken. Ze zijn vrij in hoe ze materialen gebruiken. De creativiteit in het spel wordt gestimuleerd door bijvoorbeeld fantasie en toneelspel. Ook is er aandacht voor muziek.

Cognitieve ontwikkeling

Kinderen ontdekken spelenderwijs de wereld om hen heen. In het begin leert een kind alleen van concrete materialen en door te doen. Geleidelijk aan vormt een kind beelden en woorden, en wordt de taal een steeds belangrijker instrument om mee te leren en te denken. De kinderen worden spel en spelmateriaal aangeboden die passen bij hun ontwikkelingsfase. Baby's onderzoeken allerhande verschillende materialen. Peuters leren rangschikken naar verschillende kenmerken zoals grootte, kleur en vorm. Door dingen vast te pakken, te bekijken en te manipuleren komen kinderen achter steeds meer eigenschappen van spelmateriaal en andere voorwerpen.

De Nederlandse taal vinden we erg belangrijk. We realiseren een zo omvangrijk en goed taalaanbod. Vooral de taalproductie van kinderen stimuleren we. Kinderen leren taal door deze zelf actief te gebruiken en door vooral veel te praten. We geven extra aandacht aan het taalaanbod van onze pedagogisch medewerkers. Het taalgebruik wordt aangepast aan het niveau van het kind zonder te vervallen in te eenvoudige en beperkte taal. Het horen van taal is ook buitengewoon leerzaam. Om die reden zijn pedagogisch medewerkers zeer vaardig in praten en uitleggen. Taal wordt zoveel mogelijk ondersteund met concreet materiaal zoals een prentenboek.

3. Gelegenheid tot het ontwikkelen van sociale competentie

Eerder motiveerden we al dat een kindercentrum bij uitstek geschikt is om kinderen de gelegenheid te geven zich op sociaal gebied te ontwikkelen. De kinderen komen al jong in aanraking met andere kinderen van uiteenlopende leeftijden en met verschillende volwassenen. Bovendien maken ze deel uit van een groep. Vaak zullen ze in hun stamgroep verblijven, waar elke kind zijn eigen plekje inneemt en die als thuisbasis fungeert. Dan weer spelen ze in een groepje op het speelplein of in de ontdektuin. Soms horen ze bij de jongste kinderen, op een ander moment horen ze bij de oudste kinderen. Zo nemen ze verschillende posities in en kan elk kind een scala aan sociale kennis en vaardigheden opdoen. In een groep zullen situaties gecreëerd worden om kinderen gezamenlijk betekenisvolle relaties aan te laten gaan. De pedagogisch medewerkers spelen bij dit alles een essentiële rol. Zij gaan bewust om met conflictsituaties en proberen conflicten op te lossen door bijvoorbeeld kinderen zelf een oplossing te laten zoeken of een ruzie bespreekbaar te maken. Dit is een voorbeeld wat vooral betrekking heeft op de peuters. Voor baby's en dreumesen

gebeurt dit ook, maar op een ander niveau. Baby's leren bijvoorbeeld dat er naast de ouders nu ook pedagogisch medewerkers zijn die hen verzorgen. Dreumesen leren onder andere dat speelgoed gedeeld moet worden op de groepen. Kinderen leren sociaal gedrag onder meer door volwassenen te imiteren. Daarom geven pedagogisch medewerkers het goede voorbeeld door bijvoorbeeld sociale gebeurtenissen te verwoorden en uit te leggen waarom bepaald gedrag belangrijk is, door kinderen te stimuleren belangstelling voor elkaar te ontwikkelen, elkaar te helpen en te troosten. Als er onveilige situaties (dreigen te) ontstaan grijpen pedagogisch medewerkers in. Zo wordt pesten direct besproken en omgebogen naar ander gedrag.

4. Gelegenheid tot het eigen maken van normen en waarden

De ontwikkeling van normen en waarden omvat de gehele ontwikkelingsfase van het kind. Op de babygroepen leren de allerjongste kinderen al wat wel en wat niet mag. Dit wordt op een respectvolle en kindgerichte manier gedaan. Soms kruipt een baby over een andere baby heen, wat niet altijd even prettig is. De pedagogisch medewerkers pakken de kruipende baby op en spreken hem met een zachte stem toe dat de ander dit niet zo fijn lijkt te vinden. De baby mag de andere kant op kruipen.

Dreumesen daarentegen leren al meer de waarden en normen door de sociale contacten die ze met groepsgenootjes hebben. Bijvoorbeeld dat je speelgoed niet zomaar af mag pakken. De pedagogisch medewerkers ondersteunen de kinderen hierbij. Peuters zijn hier een stapje verder in. Zij kunnen ook al meer verbaal communicatief zijn. Enerzijds helpen de pedagogisch medewerkers nog daar waar nodig is bijvoorbeeld bij een conflict, maar laten anderzijds de peuters ook zelf hun ervaringen opdoen in het eigen maken van waarden en normen.

Pedagogisch medewerkers dragen actief bij aan de ontwikkeling van normen en waarden van kinderen. Daarmee vergroten zij de mogelijkheden van kinderen om nu en later op een positieve manier mee te doen in onze diverse, multiculturele samenleving. Normen en waarden zijn belangrijk, omdat ze richting geven aan ons bestaan. Ze beïnvloeden ons doen en laten, ons zelfbeeld, ons zelfvertrouwen en onze relaties met anderen. Vaak zijn we ons er nauwelijks van bewust dat we waarden en normen hanteren, laat staan dat we ons realiseren welke dat zijn. Om meer grip te krijgen op het eigen gedrag en dat van anderen is het van belang dat kinderen inzicht krijgen in waarden en normen. Kinderen moeten leren wat wel mag en wat niet, wat hoort en wat ze beter niet kunnen doen, hoe ze zich moeten gedragen en welke regels er gelden. Sommige regels gelden altijd en voor iedereen, bijvoorbeeld dat je een ander niet expres pijn doet. Andere regels gelden wel in kindercentrum het groenehuis, maar thuis niet. Of andersom. Of wat de ene keer wel mag wordt een andere keer ineens gecorrigeerd. Voor een kind kan dit lastig zijn. Bij het overdragen van waarden en normen is er ook aandacht voor cultuur in bredere zin. Het kan bijvoorbeeld ook gaan om oog en waardering te krijgen voor culturele uitingen als muziek of kunst; wat vind je mooi en wat niet.

Natuur(beleving) – Kwaliteitsmerk Groene Kinderopvang

Kindercentrum het groenehuis hecht veel waarde aan buiten zijn en buiten spelen bij de realisatie van de pedagogische doelen voor kinderen. De natuur heeft een positieve invloed op de gezondheid en het welbevinden van kinderen. Meer dan binnen, ligt buiten de nadruk op uitleven, bewegen en op ontdekking gaan. 'Opgroeien in het groen' draagt bij aan:

- De ontwikkeling en bevordert de zelfstandigheid van kinderen
- Stimuleert beweging
- Kennis over de natuur
- Respect en waardering voor de natuur

In principe zou speelgoed buiten niet nodig zijn. De natuur biedt veel.

Buiten spelen

Kinderen spelen, weer of geen weer, dagelijks buiten.

Buitenspelen:

- Brengt kinderen in beweging
- Zorgt ervoor dat kinderen hun energie kwijt kunnen
- Bevordert de grove motoriek

- Is sociaal, kinderen spelen met andere kinderen
- Verlegt grenzen, want kinderen leren risico's in te schatten
- Bevordert het zelfvertrouwen, kinderen leren dat zij zich ook zonder volwassenen staande kunnen houden

Tijdens het buitenspelen prikkelen de pedagogisch medewerkers de kinderen om nog meer van de natuur en bijvoorbeeld de seizoenen te ontdekken en te gebruiken in hun spel. Naast de waarde die dit heeft om kinderen vertrouwd te maken met de natuur worden de motoriek, de sociaal emotionele, de zintuiglijke en de cognitieve ontwikkeling gestimuleerd.

Kindercentrum het groenehuis is in het bezit van het Kwaliteitsmerk **Groene Kinderopvang**. Het motto van de Stichting Groen Cement is 'Alle kinderen naar buiten!' en daar sluiten we graag bij aan. Kindercentrum het groenehuis voldoet aan de volgende Groene Kinderopvang kenmerken:

1. Natuur is verankerd in het pedagogisch beleidsplan.
2. De buitenruimte voldoet aan tenminste 8 kwaliteitskenmerken zoals geschikt om te ontdekken met alle zintuigen, ruimte om te klimmen & klauteren en ruimte voor bijvoorbeeld vogels en insecten.
3. Zaaien & oogsten is gedurende drie seizoenen onderdeel van het activiteitenaanbod
4. Samenwerking met externen uit de NME-sector (Natuur- en Milieueducatie)
5. 'Groen Cement metselaars' in huis. (Onze 'metselaars' zijn 2 teamleden (waaronder de pedagogisch coach). Zij volgen ook scholing van de Academie van Stichting Groen Cement.)

Ook zuinig zijn op de natuur geven we vorm samen met de kinderen. Als het gaat om bijvoorbeeld het milieu:

- Gaan we zo zuinig mogelijk om met water
- Besparen we zoveel mogelijk energie & gas
- Scheiden we afval
- Beperken we het gebruik van schoonmaakmiddelen
- 'Doen' we duurzaam door bijvoorbeeld de was op te hangen en gebruiken we eigen geteelde producten of hergebruiken we materialen

Thematisch werken

Er wordt regelmatig samengewerkt aan een thema of onderwerp. Bij het kiezen van een thema gaat het om de vraag met welke onderwerpen we kinderen doelgericht in aanraking zullen brengen. Bij het werken met thema's wordt rekening gehouden met twee belangrijke kenmerken:

- Thema's moeten betekenis hebben voor kinderen. Een activiteit is betekenisvol als het aansluit bij de belevingswereld van een kind. Dat betekent dat pedagogisch medewerkers ingaan op de signalen die kinderen laten zien.
- Thema's moeten bijdragen aan de ontwikkeling van kinderen.

Een thema is voor een bepaalde periode aan de orde. Zo kan de pedagogisch medewerker kansen creëren om kinderen nieuwe ervaringen op te laten doen. De ruimte wordt zo ingericht dat het onderwerp herkenbaar is. Kinderen verkennen een thema, nemen initiatieven en helpen het thema verder uit te bouwen. Het is belangrijk dat het thema gaat leven voor de kinderen en dat er uitdaging in zit. Voorbeelden van thema's zijn nationaal voorleesontbijt, lente, Pasen, gezond zijn, herfst, nationaal schoolontbijt, Sinterklaas en Kerst.

We werken met de (Voor- en Voegschoolse Educatie) programma Uk & Puk. Dit programma bevat thematische activiteiten gericht op verschillende stadia van ontwikkeling waarin kinderen zich bevinden. Voorbeelden van thema's zijn: 'Eet smakelijk', 'Reuzen en Kabouters', 'Hatsjoe!' en 'Ik en mijn familie'. Met uitdagende, speelse activiteiten stimuleren we de spraak- en taalontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, motorische en zintuiglijke ontwikkeling. Rekenprikkelers stimuleren de ontluikende rekenvaardigheid van kinderen. Op het speelplein is een Puk themahoek ingericht waarmee kinderen zelfontdekkend bezig kunnen zijn. De voorwerpen en elementen in deze hoek geven aanleiding tot bijvoorbeeld fantasievol en interactief samenspel. Puk is een (knuffel)vriendje voor alle kinderen en wordt betrokken bij alles wat we doen. Met behulp van foto's van Puk visualiseren we dan ook de dag voor kinderen. Deze zogenaamde dagritme kaarten gebruiken we op de groep. Met het programma Uk & Puk beogen we de ontwikkelingskansen voor kinderen te vergroten en bereiden we kinderen voor op de basisschool.

Muziekkwartier

De pedagogisch medewerkers hebben een cursus van Het Muziekkwartier gevolgd. Hierdoor kunnen zij dagelijks muziekactiviteiten aanbieden. Het programma van Het Muziekkwartier is een volledig uitgewerkte muzikale methode. Het maakt kinderen blij en stimuleert de ontwikkeling van jonge kinderen. Samen zingen, spelen en bewegen is heel natuurlijk voor jonge kinderen. Het Muziekkwartier combineert dagelijks plezier, muziek, creativiteit en samenwerking, zodat de kinderen plezier maken en blijven groeien. De vele muziekinstrumenten, waaronder trommels, flesjes met bijvoorbeeld maiskorrels en spliterwtten, ukeleles, claves, dansdoekjes en dergelijke, zijn voor ieder kind beschikbaar.

Inrichting binnen

De manier waarop het kindercentrum is ingericht draagt bij aan het werken aan de vier opvoedingsdoelen. Voor een optimaal welbevinden is het belangrijk dat een kind zich veilig voelt, zodat een kind zich verder kan ontwikkelen. Zo creëren we een warme, gezellige en geborgen sfeer. Om te zorgen dat een kind zich verder kan ontwikkelen is het belangrijk dat kinderen door een bewuste keuze van de inrichting van de ruimte worden uitgedaagd en dat de ruimte mogelijkheden biedt voor kinderen om zelfstandig aan de slag te gaan (stimuleren van de autonomie van een kind).

Op de groepen binnen wordt rekening gehouden met de verschillende leeftijden en behoeften van kinderen. De ruimte biedt mogelijkheden tot ontwikkeling voor elke leeftijdsfase. Tevens is er zowel ruimte voor rustig spel als actief spel.

Babygroepen

Op de eerste verdieping zijn de twee babygroepen geheel ingericht voor de leeftijd van 0 jaar. Voor de allerjongsten is de hoge box een veilige plek om de wereld te bekijken en ontdekken. Ook zijn er speciale zachte speelkleden voor op de vloer zodat baby's die (gaan) omrollen en (gaan) kruipen meer ruimte hebben. We hebben, speciaal voor baby's, leanderwiegen en staande hangwiegen. Het speelgoed is uiteraard zeer geschikt voor de allerkleinsten.

De structuur van de ruimte wordt bepaald door verschillende elementen. Zo is er in een groepsruimte een plek om samen te eten, zijn er verschillende speelhoeken ingericht en is er een bank waar kinderen kunnen relaxen of voorgelezen kunnen worden. Het is belangrijk dat kinderen zich gedurende de dag even kunnen terugtrekken als ze behoefte hebben aan een rustmoment. Dit kan doordat kinderen alleen kunnen puzzelen, een spelletje kunnen doen of een boekje kunnen lezen. Het is belangrijk dat kinderen zich op een natuurlijke manier in groepjes kunnen verdelen over de ruimte, bijvoorbeeld onder de hoge box.

Bij het inrichten van de ruimte is er geprobeerd om deze logisch in te richten, zodat kinderen bijvoorbeeld niet met een spel door de hele groep hoeven om bij de tafel te komen of dat kinderen door een speelhoek moeten om in een andere ruimte te komen. Bij de inrichting en aankleding van alle ruimten is rekening gehouden met kinderen. Zo zijn er 'kieskasten' en zijn speelhoeken toegankelijk zodat kinderen zelf speelgoed kunnen pakken en we de zelfstandigheid van kinderen stimuleren. Alle groepen zijn identiek ingericht als het gaat om meubilair. Het speelgoed op de groepen variëren we zodat we een rijker aanbod hebben en kinderen stimuleren om op ontdekkingstocht te gaan.

Natuurlijk is er een poppenhoek ingericht. Hierin staat een keukenblok, een commode, een poppenbedje en allerlei spulletjes om bijvoorbeeld 'vadertje en moedertje' te kunnen spelen. Zo zijn er plastic bordjes, etenswaren, een kinderwagen, poppen etc. Kinderen van alle leeftijden spelen hier graag! De jongere kinderen om bijvoorbeeld deurtjes open en dicht te doen en alle spulletjes te ontdekken. En de oudere kinderen om rollenspelen te spelen. Ook is er een autohoek. Hierin ligt een verkeerskleed en er zijn auto's van allerlei formaten te vinden en bijvoorbeeld een garage en een treinbaan. De autohoek kan tevens gebruikt worden als bouwhoek. Verschillende blokken zijn binnen handbereik voor kinderen. Op het kleed kunnen kinderen mooie torens maken om deze vervolgens natuurlijk weer om te gooien. Voor verschillende leeftijden is er constructiemateriaal aanwezig. Verder is het aanbod in spel materiaal divers zodat het de verschillende ontwikkelingsgebieden stimuleert, zoals bijvoorbeeld puzzels voor de cognitieve ontwikkeling. Voor heel jonge kinderen zijn er meerdere exemplaren van bepaald speelgoed zodat kinderen 'naast' elkaar kunnen spelen. De pedagogisch medewerkers begeleiden kinderen in het spel en zorgen ervoor dat, als een kind er aan toe is, het spel wordt uitgebreid zodat het kind uitgedaagd wordt in zijn/haar ontwikkeling.

Speelplein; ruimte voor beweging

Op het speelplein is er bijzonder veel ruimte voor kinderen om zich vrij te bewegen zonder dat anderen hierdoor beperkt worden. Er is een klimdriehoek met klim- en glijplanken. Verder zijn er ballen, hoepels, gymstokken, kruippoorten en ander spel materiaal in een speciale kast. Met aantrekkelijke bewegingsspelletjes begeleiden we kinderen in hun bewegingsontwikkeling. Voorbeelden van activiteiten zijn: ballen rollen, hoofd schouder knie en teen, balanceren, spelen met pittenzakken of wasknijpers, muziek maken en dansen.

Beweegvloer

Op het speelplein maken we ook gebruik van de beweegvloer van Springlab. Met deze vloer kunnen we beweeg- en leergames doen; met zogenaamde 'serieuze games' kunnen we bewegen, spelen, ontdekken, sociale interactie en leren combineren. De beweegvloer is onderdeel van het Springlab Peuterpakket. Het pakket is ontwikkeld met wetenschappers, pedagogisch experts en kinderen. Een van de partners van Springlab is de organisatie die het programma Uk & Puk heeft ontwikkeld. Er zijn dus er ook 'serieuze games' met Puk.

Inrichting buiten

Kindercentrum het groenehuis beschikt over een heerlijk buitenruimte om te spelen, fietsen, tuinieren en eten. De ontdektuin is op een overzichtelijke manier ingedeeld. Pedagogisch medewerkers kunnen goed overzicht houden op de kinderen die er naar hartenlust spelen. Voor jongere kinderen is de veiligheid gewaarborgd als grotere kinderen zich uitleven in de zandbak of met fietsen. In de ontdektuin op het zuiden is een glijbaan en een groot speelhuis. Over de hele lengte van de tuin ligt een stenen pad zodat kinderen lekker kunnen rennen of fietsen. Maar er is veel gras, geen kunstgras maar grassprietjes tussen je tenen! Bij de grote zandbak staat een waterbassin. Als het weer niet te koud is, kunnen kinderen zelf met een druk op de kraan water in het bassin, de goten en de zandbak laten lopen. In de ontdektuin kunnen kinderen kennismaken met de natuur en spelen met water, zand, takken, modder en andere natuurlijke materialen. De natuurlijke buitenruimte is dynamisch: de speelmogelijkheden variëren met de seizoenen en met de weersomstandigheden.

Kweekkas

De kweekkas en de moestuin bieden volop mogelijkheden om te ontwikkelen en te leren. Kinderen mogen zelf zaaien en potten, plantjes water geven en verzorgen. (Gekweekte) plantjes kunnen in de moestuin uitgezet worden en uitgroeien tot gezonde ingrediënten. De kweekkas en moestuin worden alleen onder begeleiding van pedagogisch medewerkers bezocht. Het accent ligt hier op ontdekken, onderzoeken en leren in het bijzonder voor dreumesen en peuters.

Kinderen doen niet alleen kennis op van de natuur maar ook in de natuur. Kindercentrum het groenehuis is gesitueerd in natuurgebied De Maashorst; het grootse aaneengesloten natuurgebied van Noord-Brabant. Natuurgebied De Maashorst biedt een bijzonder gevarieerd natuur- en cultuurlandschap. Prachtige bossen en heidevelden, indrukwekkende stuifduinen, vennen, weiden en spannende kronkelbeekjes. Met behulp van de elektrische bakfietsen of een van de twee lichtgewicht duwkarren kunnen we (ook met kinderen die nog niet kunnen wandelen) naar het natuurgebied om flora en fauna te ontdekken.

Uitwerking van het handelen van pedagogisch medewerkers

Interacties: responsieve sensitiviteit, liefdevol handelen

Pedagogisch medewerkers van kindercentrum het groenehuis zijn 'warme' professionals. Zij werken vanuit eerdergenoemde opvattingen en dat zorgt voor handelen dat voldoet aan:

Sensitiviteit:

- goed kijken en luisteren naar kinderen
- juist inschatten van de behoeftes van kinderen
- plezier maken en hebben met kinderen; spelen, stoeien, grapjes maken e.d.
- beschikbaar zijn voor kinderen; knuffelen, troosten e.d.
- goed lichamenlijk verzorgen dat wil zeggen hygiënisch en met aandacht voor het individuele kind

Responsiviteit:

- altijd reageren zowel verbaal als non verbaal
- pedagogisch medewerkers gaan naar het kind toe, gaan door de knieën en kijken het kind aan
- pedagogisch medewerkers gaan zo veel mogelijk zitten op gelijke hoogte met het kind
- een kind gaat altijd voor een collega of collega's
- geen harde stemverheffingen
- geen uitsluitingen

Pedagogisch medewerkers zijn zelf opgewekt, humorvol en stralen rust uit!

Wederzijds vertrouwen (communicatietheorie Thomas Gordon):

- kind steunen als afscheid nemen van ouder(s) moeilijk is
- rustig spreken en geduldig luisteren
- beurt geven en beurt nemen, dialoog laten ontstaan, vragen stellen
- vertalen en terugvragen aan het kind wat er wordt bedoeld
- eenvoudige, maar duidelijke taal gebruiken (geen 'prietpraat')
- positieve benadering van het kind (geen cynisme, sarcasme of bevelen)
- regels afspreken en uitleggen, verboden of weigeringen uitleggen, consequent blijven

Stimuleren van de persoonlijke ontwikkeling:

- door observatie komen pedagogisch medewerkers erachter wat een kind wel en niet kan
- in eigen tempo van het kind worden uitdagingen aangeboden
- aandacht voor de persoonlijke aanleg van een kind (bijvoorbeeld een druk kind soms remmen, een stil kind soms stimuleren)
- ingaan op alle initiatieven van het kind
- volgen van het spel, maar ook inbreng door nieuwe elementen eraan toe te voegen
- belonen, prijzen, complimenten geven (eenvoudig, duimen omhoog, een kus op de wang, aai over de bol, een hoera, goed gedaan)
- competitie kan soms, maar mag geen doel op zichzelf zijn

Vertrouwen geven aan een kind:

- kind mag zelf keuzes maken (eenvoudig beginnen, worst of kaas, appel of komkommer, binnen of buiten spelen, wel of niet meedoen met een activiteit)
- kinderen zelf oplossingen laten zoeken of bedenken bij spel, hindernis of conflict
- kleine opdrachtjes geven
- kinderen laten helpen met de organisatie, tafel dekken, iets snijden, uitdelen, inschenken etc.
- zelf aan- en uit laten kleden, jas ophangen, schoenen aan- en uit doen

Stimuleren sociale competentie:

- begroeten en afscheid nemen
- elkaar leren kennen, namen oefenen
- rituelen ontwikkelen voor de groep
- delen van plezier en verdriet, stimuleren van onderlinge betrokkenheid
- kinderen zelf regels en afspraken laten ontwikkelen
- regelmatig samenwerken aan een thema of onderwerp
- samen activiteiten doen buiten of binnen
- kinderen zelf conflicten laten oplossen, stimuleren van dialoog, kinderen laten uitleggen
- geen kinderen buitensluiten

Eigen maken waarden en normen:

- vriendelijk en open taalgebruik, ook in lichaamstaal
- respect voor de natuur
- respect voor elkaars eigenheid en cultuur
- verschillende eetculturen leren kennen
- stimuleren rollenspelen zodat kinderen omgangsvormen leren
- verschillen in opvattingen open met elkaar bespreken
- kinderen begeleiden in het maken van keuzes bijvoorbeeld als het gaat om eten en drinken
- samen opruimen
- goed voor jezelf en elkaar zorgen

Pedagogisch medewerkers bevorderen de zelfstandigheid, stimuleren de ontwikkeling van kinderen en zijn bovenal betrokken. Als het gaat om ons pedagogisch beleid in de praktijk worden we geïnspireerd en ondersteund door het boek 'Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar' van Elly Singer en Loes Kleerekoper. Sinds eind 2017 is er ook een 'Pedagogisch curriculum voor het jonge kind in de kinderopvang'. Het curriculum is geschreven door Prof. Fr. Ruben Fukkink, bijzonder hoogleraar kinderopvang aan de Universiteit van Amsterdam. Het curriculum beantwoordt de vraag hoe we de wettelijke pedagogische opdracht het beste in de praktijk kunnen brengen op basis van kennis uit wetenschappelijk onderzoek.

Partnerschap met ouders

Kindercentrum het groenehuis ziet zichzelf als een partner in de opvoeding met als doel kinderen te begeleiden naar zelfstandigheid. Een goed contact en regelmatig overleg tussen ouders en pedagogisch medewerkers vormen de basis voor goede kinderopvang. Ook de groenehuis app, en het digitale schriftje in het bijzonder, spelen hierin een rol. Hierdoor kunnen ouders en pedagogisch medewerkers de verschillende leefwerelden van het kind verbinden. De haal- en brengmomenten zijn van groot belang om zo goed mogelijk in te spelen op de behoefte van het kind. Met de ouder bespreken we wat het kind heeft gegeten en beleefd. De pedagogisch medewerkers zijn altijd betrokken en toegankelijk. Tijdens de eerste weken komt er best veel op ouders af: de informatie die gegeven is tijdens de intake en de werkelijke start van de opvang van hun kind. Daarom neemt de mentor drie maanden na de startdatum van het kind telefonisch contact op met de ouders. Tijdens dit evaluatiegesprek kunnen zaken nog verduidelijkt en vragen beantwoord worden.

Observeren, kijken naar een kind is één van de belangrijkste pedagogische instrumenten van onze medewerkers. We geven kinderen een aanbod van ervaringen en kijken wat een kind ermee doet. Welk speelmateriaal is favoriet, hebben kinderen voldoende materialen die aansluiten bij hun interesse en ontwikkeling, met welke kinderen spelen zij samen of spelen zij juist alleen? Tenminste 1 x per jaar (rond de verjaardag van een kind) vindt er een ontwikkelingsgesprek plaats. Aan de hand van observaties spreekt de mentor met ouders over de ontwikkeling van een kind. Hoe ontwikkelt een kind zich emotioneel, motorisch en zintuigelijk, cognitief, communicatief, creatief en/of beeldend? Er wordt op transparante wijze inzicht gegeven in het welbevinden en de ontwikkeling van een kind, zodat we het kind beter kunnen begeleiden in zijn/haar ontwikkeling. Vanuit een gelijkwaardige positie kunnen ouders en pedagogisch medewerker elkaar advies geven of om raad vragen. Zijn er vragen en/of (opvoed)zorgen? We werken nauw samen met centrum voor jeugd en gezin (in Uden).

Verder is er een oudercommissie (medezeggenschapsorgaan) ingesteld. De oudercommissie adviseert kindercentrum het groenehuis over verschillende zaken, waaronder het pedagogisch beleid en kwaliteit. De oudercommissie is een verbindende schakel tussen het kindercentrum en ouders. Op het informatiebord op het speelplein is meer informatie te vinden over de oudercommissie.

Samenwerkingspartners

We werken intensief samen met collega's en (lokale) partners op het gebied van kinderopvang, zorg, onderwijs, gezondheid & voeding, bewegen & sport, natuur en creativiteit. Dit doen we vanuit de overtuiging dat door samenwerking we een rijker aanbod aan kinderen kunnen bieden en de ontwikkelingskansen van kinderen worden vergroot.

Voorbeelden van samenwerkingspartners zijn:

- Ziekenhuis Bernhoven
- Hutten Catering (warme peutermaaltijden)
- Brabant Zorg in Zorg- en Herstelhotel Udens Duyn
- Logopedisch centrum Bonnier
- RIVM in het kader van de aanpak Gezonde Kinderopvang
- Springlab (beweegvloer)
- Het Muziekkwartier
- GGD Hart voor Brabant consultatiebureau
- Centrum Jeugd en Gezin; in het bijzonder voor de kookworkshops 'Zelf koken voor je baby'
- Diëtiste Marion Jansen-Manders; in het bijzonder voor de kookworkshops 'Zelf koken voor je baby'
- Gemeente Maashorst o.a. in het kader van 'Missie Maashorst'.
- IVN en Natuurcentrum Maashorst in het bijzonder
- Verloskundigenpraktijk Iris en Gonny van Zutven voor zwangerschapscursussen in samenwerking met Welkom Kraamzorg

Dagritme

- 6.45 uur welkom eerste kinderen & ouders/ontbijt in de proeftuin
- 7.30 uur naar de bloementuin, de vogeltuin, de vlindertuin of de beestjestuin
welkom kinderen & ouders tot omstreeks 9.00 uur

baby's volgen eigen ritme van eten en slapen

kinderen spelen 'vrij' buiten of binnen

- 9.30 uur samen vers fruit(hapje) eten en water, thee en/of sap drinken
liedjes zingen, boekje voorlezen, kinderen vertellen
naar toilet/verschonen

speel- en/of leeractiviteit buiten of binnen (ontdektuin/kweekkas of speelplein)

- 11.00 uur kleinste baby's krijgen rond deze tijd de fles

lunch voorbereiden (kinderen helpen mee tafel dekken, brood smeren e.d.)

- 11.30/ 12.00 uur samen aan tafel voor lunch

- 13.00 uur welkom kinderen & ouders voor de middag vanaf 13.00 uur

naar toilet/verschonen
kinderen gaan slapen, oudere kinderen rusten of doen een activiteit in de proeftuin

- 15.00 uur kleinste baby's krijgen rond deze tijd de fles en/of verse groentehapje

- 16.00 uur samen yoghurt, water en/of sap drinken met groente, fruit en/of een tussendoortje

speel- en/of leeractiviteit buiten of binnen (ontdektuin/kweekkas of speelplein)

- 17.00 uur naar toilet/verschonen

rustige activiteit buiten of binnen

- 17.30 uur warme peutermaaltijd in de proeftuin

- 18.30 uur einde van de dag

Door middel van foto's wordt het dagritme visueel gemaakt voor kinderen. De beschreven dagindeling is een leidraad. We vinden het belangrijk om flexibel om te gaan met een dagindeling, omdat we het kind centraal stellen. Dit betekent dat als kinderen lekker aan het spelen zijn we later aan tafel gaan of dat we bij mooi weer lekker extra lang naar buiten gaan in plaats van een geplande activiteit binnen te doen.

Communicatietheorie Thomas Gordon

Zelfbeeld

Hoe heeft de manier van omgaan met kinderen invloed op het beeld dat het kind van zichzelf heeft en hoe kun je zelfvertrouwen van een kind stimuleren? Door het kind serieus te nemen en door respect te tonen voor het kind leert het kind respect te hebben voor zichzelf als ook voor een ander kind of volwassene. Ten aanzien van de pedagogisch medewerker wordt de nadruk gelegd op responsiviteit en sensitiviteit op het juiste moment. De pedagogisch medewerker hoeft daarbij niet voortdurend voor ieder kind beschikbaar te zijn. Het is ook belangrijk dat een pedagogisch medewerker zich op sommige momenten juist bewust afzijdig houdt om kinderen de gelegenheid te geven met elkaar iets te ondernemen.

Ik-boodschap

Hoe kun je een kind op een positieve manier uitleggen wat een bepaald gedrag van het kind oproept bij andere kinderen of bij een pedagogisch medewerker? Conflicten kunnen we oplossen via de win/win-methode. Een oplossing zoeken samen met het kind via actief luisteren en ik-boodschappen. De bereidheid om er samen uit de komen vormt de basis. De bereidheid van de pedagogisch medewerker tot toenadering, luisteren en goed rekening houden met de behoefte van ieder kind afzonderlijk worden gecombineerd met de positieve mogelijkheden die kinderen elkaar onderling kunnen bieden in de eigen vertrouwde groep. Het kind wordt op positieve wijze geholpen om de eigen behoefte en verlangens (ook die tot conflicten met andere kinderen en de pedagogisch medewerker kunnen leiden) bespreekbaar te maken. Samen met het kind wordt naar een oplossing gezocht zonder dat de pedagogisch medewerker de strijd aangaat met het kind.

Acceptatie

Hoe laat je het kind zien en voelen dat het geaccepteerd wordt? Op welke punten ontstaan problemen en van wie is het probleem? Een positieve benadering en ondersteuning van het kind zijn hierbij van belang. De dingen die het al kan, worden benadrukt, waardoor het meer zelfvertrouwen krijgt en vanzelfsprekend groeit en zich ontwikkelt. Het kind wordt aangemoedigd de dingen die het kind al zelf kan ook zelf te doen.

Actief luisteren

Hoe kom je samen erachter wat een kind bedoelt en verduidelijk je samen met het kind de eigen gevoelens? Door actief te luisteren gaat de pedagogisch medewerker in op behoeften en gevoelens van kinderen.

Reggio Emilia stroming

Respect

Na de tweede wereldoorlog ontstond er in Italië bij ouders de behoefte om kinderopvang goed te organiseren. Loris Malaguzzi, een jonge leerkracht, raakte betrokken bij een nieuw kindercentrum. Later bleek hij één van de grootste inspirators voor de pedagogische visie in Reggio Emilia. Kinderen worden benaderd met respect, wat betekent dat ze uitermate serieus worden genomen. Serieus in wat ze vertellen, in hun behoeften, in hun interesses en emoties. Kinderen zijn de initiatiefnemers voor hun spel en activiteiten, die hen helpen de wereld te onderzoeken en te ontdekken. Zo komen ze tot inzichten in het functioneren van de wereld om hen heen en de plaats die zij daarin zelf kunnen of willen innemen.

In Reggio Emilia betekent het hebben van respect dat ze vanaf het eerste moment dat zij in het kindercentrum binnenkomen met respect worden benaderd. Als ze nog heel jong zijn spitst zich dit respect toe op de communicatie met het kind. Naarmate de kinderen ouder worden verlegt zich het accent naar de uitingsvormen die kinderen zelf ontwikkelen om hun gedachtegoed concreet te maken. De interactie van het kind met de pedagogisch medewerker(s), met de andere kinderen en van het kind met de omgeving waarin het zich bevindt, wordt altijd belangrijk gevonden. Onderdeel van de basisfilosofie is immers dat een kind een competent wezen is met ontelbare mogelijkheden zichzelf te uiten en in relatie tot de wereld zich te ontplooiën.

Voor pedagogisch medewerkers betekent dit een continue reflectie op het eigen handelen (mede door coachingsgesprekken met de pedagogisch coach om de professionaliteit verder te verbeteren) en een doorlopende dialoog met het kind, met collega's en met zichzelf. Ze moeten voortdurend moeite doen om het kind in al zijn honderd talen te begrijpen. Dit wordt o.a. gedaan door middel van observeren. Zo krijgt men steeds meer inzicht in de processen die zich in een kindercentrum voordoen. Dit inzicht wordt dan weer besproken met collega's, kinderen en de ouders.

Ieder kindercentrum moet streven naar het ontwikkelen van eigenheid in de omgang met kinderen. Deze eigenheid is afhankelijk van de cultuur waarin je leeft, van specifieke kwaliteiten die de pedagogisch medewerker heeft, van de vragen die de kinderen stellen, van de rol die de ouders willen spelen, van de middelen die je tot je beschikking hebt. Niet nadoen dus, maar de ervaringen van Reggio Emilia gebruiken om goed te kijken naar de kinderopvang die je zelf hebt opgebouwd en de mogelijkheden die je daarin hebt om de kinderen met het respect te benaderen dat ze verdienen.

Communicatie als belangrijkste basishouding van de pedagogisch medewerker

De pedagogisch medewerkers kijken vooral hoe en wanneer kinderen spelen en leren. Hierop passen zij hun werkwijze aan en spelen in op wat kinderen doen en beleven. Ze staan naast de kinderen en proberen zo goed mogelijk in te spelen op de behoeften van de kinderen. Dit is ook het uitgangspunt voor de manier van communiceren met de kinderen. Een kind wordt volstrekt serieus genomen en dat geeft zelfwaardering en zelfvertrouwen. Het is zodoende nooit een statische methode van werken, want wat kinderen bezighoudt is iedere dag weer anders.

Creatief aanbod

Zelfstandigheid wordt ondersteund door kinderen van alles zelf te laten onderzoeken. Een kind krijgt volop de gelegenheid om de creatieve mogelijkheden te ontwikkelen als uitingsvormen naast de gesproken taal. Hiervoor zijn veel inspirerende materialen beschikbaar waarmee alle kinderen hun eigen ideeën en interesses kunnen vormgeven. Vooral het niet kant en klare speelgoed (zand, water, wc rolletjes e.d.), biedt de meeste mogelijkheden. Ook speelgoed uit de echte wereld inspireert. Dus niet een plastic namaak telefoon, maar een echte (toch veilige) telefoon. Een echte afwasborstel in het keukentje ontlokt immers veel meer spel! Het kind is vrij hierin eigen keuzes en afwegingen te maken en leert vooral door omgang met het materiaal en door met andere kinderen om te gaan.

De ruimte

De omgeving moet uitnodigend zijn en tegemoetkomen aan de onderzoeksdrang van kinderen. De omgeving is op zo'n wijze ingericht dat kinderen gestimuleerd worden op ontdekking uit te gaan alleen of samen met andere kinderen, waarbij de relaties tussen kinderen onderling heel belangrijk zijn. Het idee van de eigen groepsruimte wordt los gelaten. Het kind komt op meerdere plaatsen in het kindercentrum met de eigen groepsruimte wel als veilige basis.

Week zonder klok

Binnen kindercentrum het groenehuis is kindvolgend werken ook een belangrijk uitgangspunt voor ons pedagogisch handelen. Om dit te ervaren zijn er twee keer per jaar een week lang géén klokken aanwezig. De pedagogisch medewerkers gaan volledig kijken naar wat de kinderen aangeven en spelen zo in op de behoeften. Op die manier kijken we écht naar ieder individu. Dit betekent extra veel tijd voor de kinderen in plaats van bijvoorbeeld de digitale schriftjes. Er wordt volledig vertrouwd op het gevoel en de deskundigheid van de pedagogische medewerkers. Dat vraagt natuurlijk om een uitgebreide overdracht aan het einde van de dag.

© 2024 Versie 28-6-2023, uitgegeven door kindercentrum het groenehuis

Kindercentrum het groenehuis • Annaboulevard 4, 5406 PZ Uden • 0413-225200 • www.kchetgroenehuis.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.